

Lesideeën: een bijdrage aan de innovatie van het moedertaalonderwijs

Een bespreking van *Lesideeën* voor moedertaaldocenten, bijeengebracht door Else Pistor, Rob Kieft en Eise Postma, Wolters-Noordhoff Groningen 1984, ISBN 90 01 710735.

1. Een aanwinst

Fullan (1982), die het onderzoek over innovatie in kaart brengt, concludeert dat innovatie zich altijd op drie onderling samenhangende terreinen afspeelt, namelijk dat van:

1. het concrete materiaal waarmee de leraar werkt;
2. het hanteren van bepaalde aanpakken ("teaching approaches") en
3. de onderliggende aannames ("beliefs"), ook als lange-termijndoelstellingen op te vatten.

Wie ooit zelf geprobeerd heeft zijn onderwijs-"beliefs" die verder gaan dan wat het doorsnee schoolboek biedt, te vertalen in concrete lessen of lessenseries, weet hoeveel tijd het kost om zelf kant en klare lesideeën te ontwikkelen, of om andermans ideeën te verzamelen en aan te passen aan de eigen situatie. Daarom is het een innovatiebevorderende gebeurtenis dat er sinds 1984 een boek in de handel is dat de docent Nederlands op een breed terrein van vakonderdelen, doelen en klassen een serie duidelijk gepresenteerde en goed geordende lesideeën biedt, die zonder veel voorbereiding zo in de klas gebruikt kunnen worden. Ik doel op *Lesideeën* (1984) dat hieronder nader besproken zal worden.

2. Enkele zakelijke gegevens

Eerst even enkele zakelijke gegevens die ik voornamelijk op basis van de zeer overzichtelijke inhoudsopgave heb kunnen berekenen. Het boek bevat 153 lesideeën die als volgt verdeeld zijn over de diverse vakonderdelen: 9 ideeën over woorden, 12 over taalbeschuwing, 10 over leesvaardigheid, 15 over luisteren, 6 over spreken, 10 over het gesprek, 15 over media, 18 over gericht schrijven, 20 over creatief schrijven, 15 over literatuur actief, 16 over literatuur beleefd en tenslotte 7 gelegenhedsideeën.

Er zijn lesideeën die maar een halve les in beslag nemen, er zijn ook ideeën waarmee wel zes lessen gevuld kunnen worden. Qua duur

is de verdeling als volgt: 19% van de ideeën neemt minder dan één lesuur in beslag; 38% één lesuur; 30% anderhalf tot twee uren en 13% meer dan twee uren.

De verdeling van de ideeën over de verschillende leeftijdsgroepen is als volgt: 43% van de ideeën is bestemd voor de onderbouw; 23% voor de bovenbouw en 34% voor klassen uit onder- of bovenbouw. Achter het laatste type lessen staat dan bijvoorbeeld "klas 3-4" of "klas 1-6".

Bij de ideeën staat ook steeds aangegeven welke werkvorm wordt aanbevolen. Bij 21% van de ideeën wordt aanbevolen de leerlingen individueel te laten werken. De verdeling is verder als volgt: 19% groepen; 19% duo's; 28% een combinatie van werkvormen en 20% klassikaal.

Het formaat van het boek is A4 en achterin zit een uitneembaar pakket met werkbladen die zo ten behoeve van de leerlingen onder het fotokopieerapparaat gelegd kunnen worden. Zo'n werkblad kan bijvoorbeeld een tekst zijn, of een invulblad of een serie opdrachten. Bij 33% van de lesideeën wordt zo'n werkblad geleverd. Uit de inhoudsopgave kan men ook lezen of het lesidee voorbereiding door de leraar vereist. In 15% van de gevallen hoeft de leraar geen voorbereidende werkzaamheden te verrichten. Maar ook bij de overige 85% van de ideeën kan het begrip voorbereiding vaak heel minimaal opgevat worden, bijvoorbeeld "vermenigvuldig werkblad 004" of "zet de klas in carré-opstelling" of "zorg voor een foto, uit een geïllustreerd weekblad bijvoorbeeld waarop een handeling te zien is, een actiefoto. Maak evenveel kopieën van die foto als er leerlingen zijn".

Bij verder openslaan van het boek blijkt dat elke bladzijde verdeeld is in twee kolommen en dat op elke kolom een lesidee staat (soms neemt een lesidee meer dan één kolom in beslag; het volgende begint dan weer op een nieuwe kolom). De indeling van de ideeën is uniform. De volgende onderdelen komen steeds terug:

- een nummer;
- een titel, bijvoorbeeld "een kozak is een Russisch theezakje";
- een ondertitel, bijvoorbeeld "spelen met woordbetekenissen";
- "Klas" bijvoorbeeld "1-2";
- "Tijd" bijvoorbeeld " $\frac{1}{2}$ lesuur";
- "Werkvorm" bijvoorbeeld "individueel, klassikaal";
- "Doel";
- "VOORBEREIDING";
- "UITVOERING";
- eventueel "VARIANT" en/of "VOORBEELD" en/of "SUGGESTIES".

3. Enkele globale karakterisering

Het spectrum aan doelen dat *Lesideeën* binnen elk vakonderdeel biedt, vind ik breed. Zo wordt er, wat zakelijk lezen betreft, aandacht besteed aan de volgende doelen:

- leesdoel formuleren en daarmee lezen;
- vertalen van abstracte, afstandelijke artikelen naar de eigen realiteit;
- de dynamiek van een in de krant beschreven conflict doorleven en het conflict daarna beoordelen;
- oriënterend lezen;
- je weg vinden in de krant;
- verband zien tussen inhoud van een zin en het kader waarbinnen deze geplaatst is;
- hanteren van een journalistiek structuurschema;
- zorgvuldig, naar de letter lezen;
- verschil tussen letter en geest van voorschriften zien;
- hoofdzaken uit een tekst halen;
- zich verdiepen in moeilijk taalgebruik
- kritisch, tussen de regels lezen;
- onderscheid tussen feiten en meningen maken;
- krantenversies van één bericht vergelijken;
- kritisch de krant lezen;
- inzicht krijgen in de wijze waarop verhulde discriminatie in kranten plaatsvindt.

Bovenstaande doelen heb ik ontleend aan de paragrafen "leesvaardigheid" en "media". De clustering is van mij. De doelformulering heb ik soms verkort.

De ideeën uit het boek zijn weliswaar expliciet op vakdoelen gericht, maar voor mij schemeren er achter de ideeën regelmatig ook globalere lange-termijndoelen zoals: met eigen ideeën en ervaringen komen, creatief zijn, samenwerken, zorgvuldig redeneren. Ik herken daarin de LOLA-achtergrond (zie par. 4) van de samenstellers.

Volgens de achterflap zijn alle ideeën in de praktijk en naar tevredenheid beproefd. Het "beproefd" is te merken aan opmerkingen als "Het verdient aanbeveling deze quiz op het eind van het uur te houden, zodat de bel een eind aan de heksenketel maakt". Het "naar tevredenheid" lijkt aannemelijk gezien de gevarieerde, op motivatie gerichte leeractiviteiten en materialen.

4. Ontstaansgeschiedenis

Er bestaat een verband tussen *Lesideeën* en het LOLA-project. Het LOLA-project was een van 1975 tot 1979 lopend SVO-project waarin een bijscholingsprogramma voor docenten Nederlands ontwikkeld en geëvalueerd werd. Zie hierover onder anderen Van den Heuvel (1982). De centrale inhoud van het programma werd gevormd door een documentatiemap met daarin informatie over een systeem van lange-termijndoelstellingen. Om met Fullan (1982) te spreken -zie paragraaf 1-, lag het hoofddaccent van de LOLA-cursus daarom op de "beliefs". De "approaches" kregen ook aandacht (er werden lessen geobserveerd en nabesproken). De aandacht voor de "materials" was het geringst. Er was een ideeënmap met lesideeën,

maar deze bleven vaak in een globaal stadium steken, waren niet erg ordelijk gepresenteerd en miste zaken als de kopieerbare werkbladen die *Lesideeën* wel heeft.

Na afronding van het LOLA-project gaf de subsidiegever de rechten van de ideeënmap vrij voor die uitgever die het met het LOLA-team eens kon worden. Dat leidde uiteindelijk tot het contact tussen Wolters-Noordhoff enerzijds en de samenstellers van *Lesideeën*, drie ex-cursisten van de LOLA-cursus anderzijds. Werkend aan hun boek hebben de drie de band met de oorspronkelijke LOLA-ideeënmap al snel doorgesneden. Maar, zoals gezegd, de sporen van LOLA zijn voor een ingewijde nog zichtbaar.

Er bestaat ook een band tussen *Lesideeën* en Interkom. De auteurs, waaronder de vroegere Interkomredacteur Eise Postma, hebben vrijmoedig en ruim uit Interkom (en een paar andere bronnen) geput. De daar gevonden ideeën hebben ze alle aangepast aan het presentatiesysteem (zie par. 2) van *Lesideeën*. Achterin het boek wordt (helaas soms verkeerd) aangegeven welke ideeën waar vandaan komen. De auteurs hebben echter verzuimd toestemming voor overname te vragen aan de oorspronkelijke auteurs.

5. Bruikbaarheid voor opleiding en nascholing

De *lesideeën* zijn alle in de praktijk geprobeerd en goed bevonden. Naar mijn inschatting kunnen ze ook in opleiding en nascholing hun dienst bewijzen.

Studenten zijn geneigd om *lesideeën* die ze in de opleiding praktisch ervaren hebben, ook in de stage te gaan toepassen. Dat is althans de ervaring bij de afdeling Nederlands van het Pedagogisch Didactisch Instituut voor de Leraarsopleiding waar ik werkzaam ben. Voortbouwend op onder andere die ervaring, heb ik het afgelopen semester een ochtend rond lezen van zakelijke teksten georganiseerd die voor een belangrijk deel praktisch werken inhield. Groepjes van vier studenten kozen uit een grote voorraad aanwezige *lesideeën* die welke hun aanspraken. Ze voerden ze uit, in de rol van leerling en evalueerden ze. De voorraad bestond voor een belangrijk deel uit ideeën uit het hier besproken boek. De ervaring was gemengd. Enerzijds was het moment van aanbidding verkeerd gekozen (na de eerste stage). Er waren wat reacties van "is dat nou alles?", "is dat nu zo nieuw?". Anderzijds was men wel duidelijk geanimeerd bezig, werden de meeste lessen wel positief beoordeeld en bleek dat de ochtend wel doorgewerkt had: bij hun planningen voor de tweede stage hadden verschillende studenten gebruik gemaakt van de aangeboden ideeën; verschillende studenten vroegen naar de prijs van het ideeënboek. Ze voelden ervoor het aan te schaffen.

Mijn eigen ervaring met de LOLA-nascholingscursus is dat leraren vaak erg gespitst zijn op concrete ideeën en materialen die ze als het ware de volgende dag op school kunnen gebruiken. Ook van andere nascholers hoor ik deze geluiden. Vandaar ook de trend,

denk ik, om nascholingscursussen in teacher centres te organiseren.

Wil nascholing leiden tot innovatie van het onderwijs, dan zal er meer moeten gebeuren dan alleen het aanbieden van leuke-ideeën-voor-morgen. Maar concrete ideeën kunnen wel een goede ingang zijn om de achterliggende aannames en de ingeslepen aanpakken (zie par. 1 over Fullan 1982) aan de orde te stellen. Dan komen vragen als de volgende aan bod: Wat hebben de lesideeën die je niet aanspreken gemeen? Wat de ideeën die je juist wel aanspreken? Wat heb je allemaal tegen het werken in groepjes? etc. Ook kunnen ideeën van anderen aangrijpingspunt zijn voor het genereren van nieuwe ideeën. Kortom, ik zie een duidelijke plaats voor Lesideeën in de nascholing van docenten Nederlands.

Utrecht, december 1985

Bibliografie

Fullan, M., *The meaning of educational change*. New York, 1981.

Heuvel, T. van den, De LOLA-cursus, een experimentele bijscholingscursus. In: *Moedertaal leren doceren*. 1982, p. 190-207. Moedertaal leren doceren. Groningen, 1982.

denk ik op een aantal punten in het verleden. Het is een
 organisatie die als het ware een doorlopende lijn heeft
 welke de leden tot innovatie van het onderwijs aanmoedigt.
 Het is een organisatie die als het ware een doorlopende lijn heeft
 welke de leden tot innovatie van het onderwijs aanmoedigt.
 Het is een organisatie die als het ware een doorlopende lijn heeft
 welke de leden tot innovatie van het onderwijs aanmoedigt.

De leden van de LCA-cursus, een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt. Het is een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt.

5. Bruikbaarheid van de LCA-cursus voor de leden van de LCA-cursus.

De leden van de LCA-cursus, een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt. Het is een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt.

Studenten zijn niet alleen maar leerlingen, maar ook mensen die
 praktisch en theoretisch bezig zijn met hun studie. Het is een
 organisatie die als het ware een doorlopende lijn heeft welke de
 leden tot innovatie van het onderwijs aanmoedigt. Het is een
 organisatie die als het ware een doorlopende lijn heeft welke de
 leden tot innovatie van het onderwijs aanmoedigt.

De leden van de LCA-cursus, een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt. Het is een organisatie die als het ware
 een doorlopende lijn heeft welke de leden tot innovatie van het
 onderwijs aanmoedigt.